

OLGA MATYJASZCZYK-ŁOBODA

ORCID: 0000-0003-4386-7889

Instytut Filologii Polskiej
Uniwersytet Wrocławski

Prosty język jako narzędzie do adaptacji tekstów na potrzeby nauczania języka polskiego jako obcego — przegląd badań

Abstrakt

Celem artykułu jest zebranie i zaprezentowanie dotychczasowych badań nad zrozumiałością tekstu. W artykule autorka prezentuje opracowania dotyczące prostego języka (ang. *plain language*), glottodydaktyki polonistycznej oraz pedagogiki. Artykuł otwiera historia badań nad trudnością tekstów na świecie, w której zaprezentowane zostały różne koncepcje automatycznego pomiaru stopnia skomplikowania tekstów. W dalszej części autorka prezentuje badania zrozumiałości wypowiedzi w Polsce oraz badania trudności tekstu w ujęciu glottodydaktycznym. W kolejnej części artykułu omówione zostały zasady upraszczania tekstu według wrocławskiego modelu prostego języka oraz w glottodydaktyce polonistycznej.

Artykuł zamyka krótki przegląd publikacji zawierających uproszczone teksty autentyczne przeznaczone do nauczania języka polskiego jako obcego.

Słowa kluczowe: prosty język, glottodydaktyka, adaptacja tekstów, upraszczanie tekstu, język polski jako język obcy (JPJO), nauczanie języka polskiego jako obcego (NJPJO), indeks FOG, Flesch Reading Ease Formula, Dale-Chall Readability Formula, SMOG Readability Formula, Test Taylora, wzór Pisarka, Jasnopis, Logios.

Niniejszy artykuł jest próbą zebrania i zaprezentowania dotychczasowych badań nad zrozumiałością tekstu w Polsce i na świecie oraz wykorzystania tychże w glottodydaktyce. W artykule przedstawiony został stan badań na temat zrozumiałości tekstu oraz czynników utrudniających percepcję tekstów. Autorka przedstawia w opracowaniu różne spojrzenia na automatyczne badania poziomu trudności tekstów. W artykule zaprezentowane zostały publikacje dotyczące prostego języka, glottodydaktyki i pedagogiki. Artykuł zamyka przegląd opracowań w języku polskim prezentujących teksty przeznaczone do ćwiczenia umiejętności czytania przez obcokrajowców uczących się języka polskiego jako obcego.

1. Badania nad zrozumiałością tekstów na świecie

Badania nad zrozumiałością tekstów rozpoczęły się w Stanach Zjednoczonych pod koniec lat czterdziestych XX wieku. Jednymi z pierwszych badaczy zajmującymi się tą dziedziną byli Rudolf Flesch (1958) oraz Robert Gunning (1952). Flesch w 1948 roku opracował wzór, mierzący trudność tekstu, zwany *Flesch Reading Ease Formula* lub indeksem Flescha:

$$206,835 - 1,015 \left(\frac{\text{liczba słów}}{\text{liczba zdań}} \right) - 84,6 \left(\frac{\text{liczba sylab}}{\text{liczba słów}} \right)$$

Flesch uznał, że za trudność tekstu odpowiada długość zdań oraz długość wyrazów. Te same parametry wykorzystał Gunning, tworząc w 1952 roku własny wzór mierzący trudność tekstów, nazywany indeksem FOG lub indeksem mglistości tekstu. Gunning za słowa trudne uznawał wyrazy czterosylabowe lub dłuższe (DuBay 2008: 13–14; Cheek 2010: 6–7):

$$0,4 \left(\frac{\text{liczba słów}}{\text{liczba zdań}} \right) + 100 \left(\frac{\text{liczba słów trudnych}}{\text{liczba słów}} \right)$$

Zarówno wzór Gunninga, jak i formuła Flescha pozwalają obliczyć trudność tekstu i odnoszą tę wartość do wymaganych lat edukacji czytelnika (na przykład tekst o indeksie FOG 3 jest zrozumiały dla osoby, która odebrała trzy lata edukacji, czyli ukończyła pierwszy etap nauczania w szkole podstawowej, natomiast tekst o indeksie FOG 19 jest zrozumiały dla osób, które zdobyły wykształcenie na poziomie studiów doktoranckich).

Podobne wzory, w automatyczny sposób mierzące trudność tekstu, opracowali między innymi Jeanne Chall i Edgar Dale (wskaźnik *Dale-Chall Readability Formula*) (1995):

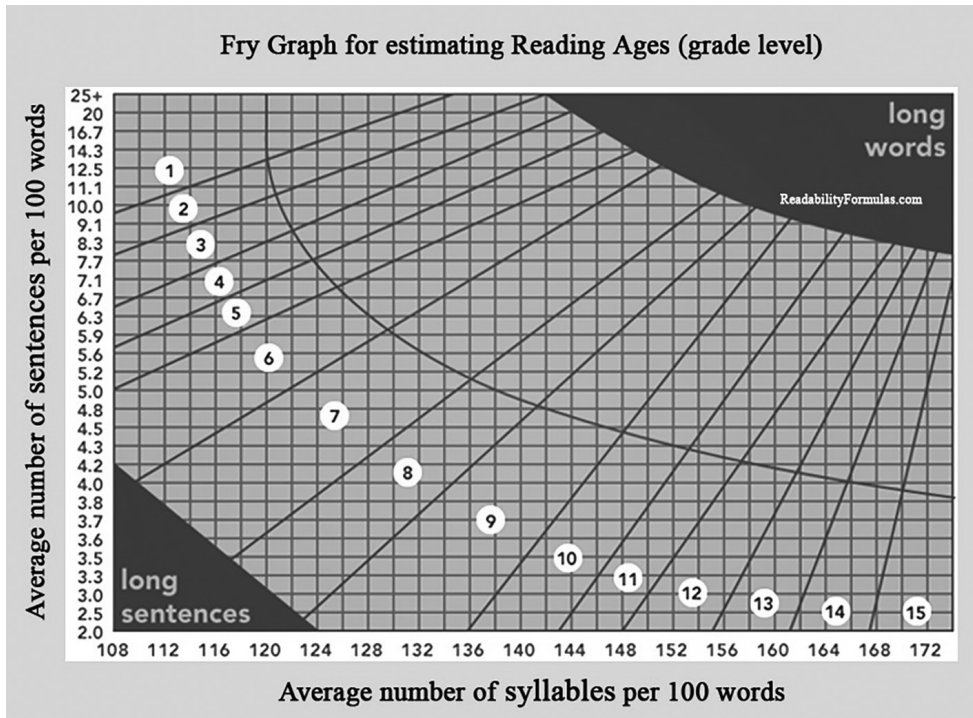
$$0,1579 \left(\frac{\text{liczba słów trudnych}}{\text{liczba słów}} \times 100 \right) + 0,796 \left(\frac{\text{liczba słów}}{\text{liczba sylab}} \right) + 3,6365$$

oraz Harry McLaughlin, który stworzył *SMOG Readability Formula*. (1969):

$$3 + \sqrt{\text{liczba słów wielosylabowych}}$$

Liczbę pierwiastkowaną we wzorze McLaughlina tworzy liczba słów wielosylabowych, czyli takich, które mają dwie sylaby więcej. Liczba ta powinna zostać policzona w 30 zdaniach z badanego tekstu (odpowiednio po 10 z początku, środka i końca tekstu).

Innym sposobem na mierzenie trudności tekstu jest graf zaproponowany przez Edwarda Frya (1978). Aby sprawdzić trudność tekstu metodą Frya, należy wybrać próbkę tekstu liczącą około 100 słów. Następnie na osi pionowej (*Average number of sentences per 100 words*) należy zaznaczyć średnią długość zdań w badanym tekście, a na osi poziomej — średnią długość słów (*Average number of syllables per 100 words*). Punkt przecięcia obu wartości wskazuje trudność tekstu w odniesieniu do liczby lat edukacji (Zamanian, Heydari 2012: 46).

Rysunek 1. Graf czytelności tekstu Frya

Źródło: Zamanian, Heydari 2012.

Nieco inny sposób badania trudności tekstu zaproponował w 1953 roku William Taylor. Test Taylora (nazywany *cloze test*, czyli test luk) polega na usunięciu z tekstu co piątego wyrazu. Badani, którzy biorą udział w teście, muszą uzupełnić te luki odpowiednimi słowami. Liczba poprawnie uzupełnionych wyrazów wskazuje na zrozumiałość tekstu w badanej grupie (DuBay 2008: 18).

W tym samym czasie problem mierzenia trudności tekstów był podejmowany w różnych krajach, między innymi w Szwecji, gdzie w latach czterdziestych XX wieku Erik Wellander rozpoczął publiczną debatę na temat niezrozumiałości języka kancelaryjnego (Hadryan 2012: 51). Badaniami nad zrozumiałością wypowiedzi i automatycznym pomiarem komunikatywności (czytelności) zajmował się C.H. Björnsson, który opracował własny wzór, pozwalający zmierzyć trudność tekstów (1968, za: Sigurd 1975). Björnsson wykorzystywał ów wzór do mierzenia komunikatywności tekstów w szwedzkich podręcznikach szkolnych (Sigurd 1975: 158):

$$I = L_m + L_o$$

We wzorze Björnssona zmienną L_m jest średnia liczba wyrazów w zdaniu (w losowo wybranym fragmencie liczącym około 200 zdań), a L_o — średnia liczba wyrazów sześcioliterowych i dłuższych (Sigurd 1975: 158).

W latach siedemdziesiątych XX wieku przeprowadzona została reforma języka urzędowego, a w 2009 roku wydano ustawę, która reguluje zasady *klarspråk* (szwedzkiego prostego języka, ang. *plain language*). Obecnie nad przystępnością tekstów urzędowych pracuje Szwedzka Rada Języka (Hadryan 2012: 51).

Klarspråk definiowany jest w Szwecji jako język poprawny, prosty i zrozumiały (Hadryan 2012: 51). Główne założenia prostego pisania w języku szwedzkim są zbliżone do zasad *plain language* opracowanych w krajach anglosaskich. Najważniejsze z tych zasad to:

- myśl o czytelniku,
- prowadź czytelnika przez tekst za pomocą wyraźnej struktury,
- najważniejsze informacje umieszczaj na początku,
- pisz krótko, unikaj trudnych wyrazów,
- objaśniaj terminy specjalistyczne,
- streszczaj dłuższe fragmenty,
- unikaj strony biernej,
- dbaj o formę graficzną (Hadryan 2012: 52–53).

Metody automatycznego pomiaru tekstów znalazły swoje zastosowanie nie tylko do mierzenia tekstów użytkowych, lecz także w edukacji czy nauczaniu języków obcych. Margaret Kerr (1949) zaproponowała wykorzystanie formuły Dale'a i Challa oraz formuły Flescha do pomiaru trudności podręczników w szkole podstawowej. Autorka uważała, że automatyczny pomiar trudności tekstów może pomóc nauczycielom w doborze materiałów. Kerr dostrzegła jednak ograniczenia metod automatycznych (metody te nie uwzględniają wielu istotnych — z punktu widzenia nauczania — czynników wpływających na rozumienie tekstu), dlatego proponowała, by pomiar taki traktować jako analizę wstępną, a nie ostateczną.

Podobne zastosowanie formuł automatycznego pomiaru tekstu zaproponowali Keith Berry i Dorothy Lee (1982). Badacze zauważyli, że dotychczasowe kryteria doboru podręczników nie są kompletne i powinno się włączyć do nich pomiar czytelności tekstu. Autorzy zaproponowali wykorzystanie formuły Frya. Berry i Lee wykazali również korelację między popularnością podręczników (badanie koncentrowało się na podręcznikach do przedmiotów ścisłych) a poziomem ich czytelności.

Bethany J. Wells i Scott Bell (1980) dostrzegli możliwość wykorzystania testu Taylora do badania kompetencji czytelniczych dzieci i młodzieży. Badaną grupą byli uczniowie uczęszczający do szkół w Nowym Meksyku, dla których angielski nie jest językiem pierwszym. Wells i Bell wykorzystywali test Taylora, aby dostosować teksty czytane przez uczniów do właściwego im poziomu, a także — aby badać ich postępy w czytaniu.

Własny sposób badania czytelności tekstu zaproponowali: Yao-Ting Sung, Wei-Chun Lin, Scott Benjamin Dyson, Kuo-en Chang oraz Yu-Chia Chen. Metody przez

nich opracowane były wykorzystywane w nauczaniu języka chińskiego jako obcego (Sung *et al.* 2015). Autorzy badania, opierając się na Europejskim Systemie Opisu Kształcenia Językowego, opracowali modele tekstów dla wszystkich poziomów znajomości języka chińskiego. Zaproponowali również sposób mierzenia ich trudności.

2. Badania nad zrozumiałością tekstów w Polsce

W Polsce prace nad zrozumiałością i trudnością tekstów rozpoczęły się w latach sześćdziesiątych XX wieku. Zajmował się wówczas nimi Włodzimierz Szewczuk (1960, za: Pisarek 1966: 41), a nieco później Walery Pisarek (1966, 1983). Szewczuk koncentrował się na wpływie składni na zrozumiałość wypowiedzi. Pisarek natomiast analizował zawartość artykułów prasowych, w których sprawdzał między innymi długość zdań, abstrakcyjność słownictwa czy liczbę słów obcych. Pozwoliło mu to opracować listę czynników utrudniających rozumienie tekstu (Pisarek 1966:

$$T = \frac{\sqrt{t_s^2 + t_w^2}}{2}$$

52–53) oraz własny wzór, pozwalający obliczyć trudność wypowiedzi, tak zwany wzór Pisarka (Pisarek 1983: 90):

We wzorze Pisarka T oznacza wskaźnik trudności tekstu, t_s to wskaźnik trudności słownictwa (procent wyrazów czterosylabowych i dłuższych), t_w natomiast to wskaźnik trudności składni, czyli przeciętna długość zdania mierzona liczbą wyrazów (Pisarek 1983: 90).

Nieco bardziej zaczęto zajmować się badaniami nad zrozumiałością tekstów w 2010 roku, kiedy to grupa badaczy z Uniwersytetu Wrocławskiego (między innymi Tomasz Piekot, Marcin Poprawa, Grzegorz Zarzeczny) i Politechniki Wrocławskiej (między innymi Bartosz Broda, Marek Maziarz, Adam Radziszewski) zajęła się oceną trudności tekstów o funduszach europejskich. Owocem tych badań było między innymi wydanie poradnika *Jak pisać o funduszach europejskich?* (Miodek *et al.* 2010) oraz opracowanie pierwszej aplikacji do badania poziomu trudności tekstów¹. Wrocławski Logios oblicza automatycznie indeks FOG Gunninga dostosowany do właściwości polszczyzny i odnosi go do wymaganego poziomu wykształcenia (liczby lat edukacji).

W 2011 roku w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Wrocławskiego powstała Pracownia Prostej Polszczyzny (dalej: PPP)², która zajmuje się badaniem trudności tekstów oficjalnych (docierających do rzeszy odbiorców). Pracownia współpracuje

¹ www.logios.pl (dostęp: 19.10.2019).

² Strona internetowa Pracowni Prostej Polszczyzny jest dostępna pod adresem www.ppp.uni.wroc.pl (dostęp: 19.10.2019).

z wieloma instytucjami publicznymi, a od roku 2017 przyznaje też certyfikaty wyróżniające firmy i instytucje, których teksty są zgodne ze standardami prostego języka³.

Drugim ośrodkiem badań nad zrozumiałością wypowiedzi jest Uniwersytet SWPS w Warszawie, w którym powstała druga aplikacja analizująca trudność tekstów: Jasnopis⁴. Naukowcy związani z ośrodkiem warszawskim to między innymi Włodzimierz Gruszczyński, Bartosz Broda, Edyta Charzyńska, Łukasz Dębowski czy Milena Hadryan — autorka pierwszej rozprawy doktorskiej traktującej o standardzie prostego języka w Polsce i w Szwecji (2012).

W 2012 roku w Polsce rozpoczęła się kampania społeczna „Język urzędowy przyjazny obywatelom”⁵, która jest wspólnym projektem między innymi Rady Języka Polskiego, Rzecznika Praw Obywatelskich i Senatu RP. Kampania ta miała na celu rozpoczęcie społecznej dyskusji na temat języka komunikacji publicznej, zwłaszcza w urzędach i instytucjach publicznych oraz stworzenie standardu poprawnej polszczyzny w języku urzędowym⁶.

W 2018 roku Andrzej Dobosz, na prośbę prezydenta Andrzeja Dudy, stworzył adaptację tekstu *Przedwiośnia* Stefana Żeromskiego, która została odczytana podczas corocznego Narodowego Czytania. Adaptacja dokonana przez Dobosza przebiegała w kilku etapach. W pierwszym etapie autor wykreślał słowo „tudzież”, w kolejnym zaś — eliminował ze zdań powtarzające się bliskoznaczne przymiotniki. Dobosz nie usuwał większych fragmentów tekstu, które miały znaczący wpływ na przebieg fabuły, ani nie zmieniał użytych przez Żeromskiego wyrazów⁷.

Badania trudności tekstów w Polsce znalazły swoje zastosowanie także w pedagogice — Maria Zarębina wykorzystywała wzór Björnssona (powielany za Sigurdem) do badania rozwoju skomplikowania struktury wypowiedzi i leksyki wśród uczniów szkół podstawowych (1977). Zarębina dostosowała wzór Björnssona do właściwości polszczyzny, zmieniając kryteria definiowania wyrazu dłuższego (u Björnssona był to wyraz dłuższy niż sześcioliterowy, natomiast u Zarębiny — dłuższy niż ośmioliterowy) (Zarębina 1977: 106). W latach dziewięćdziesiątych XX wieku czytelność podręczników szkolnych badała również Krystyna Gąsiorek (1990). Nieco później Jan Iluk (2012) badał trudność tekstów zawartych w podręcznikach przeznaczonych dla uczniów szkoły podstawowej. Iluk wykazał, że uproszczenie tekstów korzystnie wpływa na przyswajanie wiedzy przez uczniów oraz na długotrwałe zapamiętywanie informacji. Wskaźnik czytelności tekstu Björnssona zaadaptowany przez Zarębinę oraz wskaźnik FOG Gunninga stosowała również

³ <http://ppp.uni.wroc.pl/certyfikat.html> (dostęp: 19.10.2019).

⁴ www.jasnopis.pl/aplikacja (dostęp: 19.10.2019).

⁵ www.jezykurzedowy.pl (dostęp: 19.10.2019).

⁶ O kampanii *Język urzędowy przyjazny obywatelom* zob. www.rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1390:ojczysty-dodaj-do-ulubionych107&catid=32&Itemid=81 (dostęp: 19.10.2019).

⁷ Uproszczona wersja *Przedwiośnia* i krótkie omówienie procesu adaptacji zob. <https://www.prezydent.pl/kancelaria/narodowe-czytanie/narodowe-czytanie-2018/adaptacja-przedwiosnia/> (dostęp: 19.10.2019).

Anna Łobos (2013), aby zmierzyć poziom trudności podręczników do nauczania muzyki w szkole podstawowej.

3. Prosty język w nauczaniu języka polskiego jako obcego

Narzędzia opracowane przez badaczy prostego języka nie są zbyt często wykorzystywane w polskiej glottodydaktyce, jednak przydatność niektórych z nich zauważyła Anna Seretny (2006, 2015). Seretny proponuje wykorzystanie indeksu Gunninga (indeks FOG) oraz indeksu Flescha (Flesch Reading Ease Formula) jako narzędzi do wstępnej analizy przystępności tekstu zaadaptowanego dla obcokrajowców uczących się języka polskiego (Seretny 2015: 187). Seretny wskazuje jednak problemy analizy automatycznej. Pierwszym z nich jest nieuwzględnianie w analizie czynników takich, jak stopień skomplikowania tematu, potencjał odbiorcy czy jego nastawienie. Kolejnym problemem jest definiowanie słownictwa trudnego. Gunning za trudne uważał wyrazy, które mają trzy sylaby i więcej, choć dla języka polskiego ta klasyfikacja nie jest odpowiednia⁸. Jak zauważa Seretny, odpowiednio wprowadzone długie słowo może być bardziej przystępne niż niektóre słowa krótkie.

Według Seretny drugim etapem analizy trudności tekstu powinno być sprawdzenie jego zrozumiałości wśród uczących się, do których jest on kierowany. Autorka proponuje tu stosowanie testu Taylora (*cloze test*). W interpretacji Seretny analiza według tej metody polega na usunięciu z tekstu co siódmego wyrazu (nie uwzględnia się tutaj nazw własnych), a następnie poproszeniu badanej grupy o uzupełnienie luk. Liczba właściwie uzupełnionych wyrazów określa poziom trudności tekstu (Seretny 2015: 189). Piętnaście i więcej prawidłowo uzupełnionych luk wskazuje, że tekst jest odpowiedni dla badanej grupy, 10–15 poprawnych odpowiedzi określa tekst jako nieco trudniejszy, ale prawdopodobnie możliwy do zrozumienia z pomocą nauczyciela, natomiast 9 lub mniej prawidłowych odpowiedzi pozwala wskazać, że tekst jest zbyt trudny dla tej grupy odbiorców (Seretny 2015: 189).

Badaniem trudności tekstów w nauczaniu języka polskiego jako obcego zajmowała się również Małgorzata Banach (2011). Podobnie jak Seretny proponuje ona wykorzystanie wskaźnika czytelności tekstu Gunninga, jednak zauważa, że indeks FOG nie wskazuje wielu istotnych w kontekście nauczania obcokrajowców aspektów, jak na przykład temat tekstu (Banach 2011: 31).

Grzegorz Zarzeczny (2016) wykorzystywał wzór Gunninga do badania trudności podręczników do nauczania języka polskiego jako obcego (dalej: NJPJO). Zarzeczny porównywał w ten sposób wybrane podręczniki, ale także, używając indeksu mglistości, pokazał stopniowanie trudności tekstów wewnątrz każdej z publikacji (Zarzeczny 2016: 146–153).

---

⁸ Widział to już Pisarek, który za słowa trudne uważał mające cztery sylaby lub więcej. Taka klasyfikacja słów trudnych jest również stosowana w aplikacjach Logios oraz Jasnopis.

4. Zasady adaptowania tekstu w ujęciu prostego języka

Zarówno badacze zajmujący się prostym językiem, jak i specjaliści od dydaktyki języków obcych poświęcają dużo uwagi refleksji nad czynnikami utrudniającymi rozumienie tekstów pisanych. Wyróżnienie tych czynników oraz ich eliminowanie odgrywa istotną rolę w procesie upraszczania (adaptacji) tekstów.

Badacze prostego języka wyróżnili czynniki utrudniające rozumienie tekstów, a na ich podstawie opracowali zasady komponowania i upraszczania tekstów (Mioddek *et al.* 2010; Piekot, Zarzeczny 2013; Piekot *et al.* 2015; Piekot, Zarzeczny 2016; Piekot *et al.* [w druku]; Jasnopis 2015). Dla porządku zasady te zostały podzielone na pięć kategorii (aspektów) — są to: aspekt leksykalny (dobór słownictwa), aspekt składniowy (budowa zdań), aspekt kognitywny (organizacja treści), aspekt kompozycyjny oraz aspekt wizualny (typografia i *layout* tekstu) (Piekot *et al.* [w druku]).

Zgodnie z zasadami prostego języka w tekstach powinno się unikać słów trudnych, czyli takich, które w swojej podstawowej formie są czterosylabowe lub dłuższe (Piekot, Zarzeczny 2013: 28). Za trudne uważa się ponadto słownictwo specjalistyczne (Piekot, Zarzeczny 2016: 23; Piekot *et al.* [w druku]: 6) oraz obce czy modne (Jasnopis 2015: 57). Językoznawcy zalecają, aby słowa długie, jeśli to możliwe, zastąpić ich krótszymi i popularniejszymi synonimami (Piekot, Zarzeczny 2016: 23). Nie zawsze możliwe jest usunięcie z tekstu słownictwa specjalistycznego lub zamienienie go na łatwiejszy synonim. W takim przypadku, według zasad prostego języka, powinno się dodać do tekstu słownik, w którym w prosty sposób zostanie wyjaśnione trudne słownictwo. Objasnienie takiego słowa może znaleźć się również w tekście — po użyciu danego terminu można umieścić przystępną parafrazę (Piekot *et al.* [w druku]: 5). Pomocne w rozumieniu trudnych treści mogą być również metafory (Mioddek *et al.* 2010: 29). Istotne dla upraszczania tekstu jest także unikanie zbyt podniosłego stylu (Piekot, Zarzeczny 2016: 23). Styl tekstu zredagowanego według zasad prostego języka powinien być naturalny, przystępny i klarowny (Piekot, Zarzeczny 2013: 28). Językoznawcy z PPP zalecają, aby z tekstów usuwać wszystkie słowa, które nie są niezbędne do prawidłowego zrozumienia czytanych treści (Piekot, Zarzeczny 2013: 28; Piekot *et al.* 2015: 114).

W obrębie składni czynnikiem utrudniającym rozumienie tekstu są zbyt długie zdania (czyli takie, które liczą 20 i więcej wyrazów⁹) oraz zdania wielokrotnie złożone (Piekot, Zarzeczny 2013: 28; Piekot, Zarzeczny 2016: 23). Aby uprościć składnię w tekście, wystarczy podzielić zdania na krótsze człony lub usunąć ze zdań niepotrzebne wyrazy (Piekot, Zarzeczny 2013: 28; Piekot, Zarzeczny 2016: 23; Piekot *et al.* 2015: 114). Trudne w odbiorze są również zdania wielokrotnie złożone, czyli takie, które mają więcej niż trzy zdania składowe lub w których znajdują się długie człony wtrącone (Gruszczyński, Hadryan 2015: 67). Zdanie jest przystępniejsze dla

⁹ Założenia te zostały opracowane po przeanalizowaniu tekstów najczęściej czytanych przez Polaków. Okazuje się, że teksty najchętniej wybierane (literatura popularna oraz prasa tabloidowa) składają się z krótkich, nieprzekraczających 20 wyrazów zdań.

odbiorcy, jeśli zachowany jest w nim naturalny szyk — charakterystyczny dla języka mówionego, czyli *podmiot + orzeczenie + dopełnienie + reszta zdania* (Piekot, Zarzeczny 2013: 28). Percepcję tekstu może zaburzyć nagromadzenie form bezosobowych (Piekot, Zarzeczny 2016: 28) oraz strony biernej (Piekot *et al.* [w druku]: 5; Piekot, Zarzeczny 2016: 28). Dlatego też powinno się zmienić formy bezosobowe na osobowe (dobrze, jeśli w tekście jest ujawniony nadawca i odbiorca, powinno się używać również form adresatywnych, które skupiają uwagę odbiorcy). Konstrukcje strony biernej warto zamienić na konstrukcje strony czynnej. W tekście pisany prostym językiem części mowy powinny być używane w typowej dla siebie funkcji, to znaczy czynności powinny być wyrażone czasownikami, a cechy przymiotnikami itp. (Piekot, Zarzeczny 2016: 23). Specjaliści od prostego języka zalecają, aby unikać w tekście wielokrotnych negacji (Kurcz 1976 za: Gruszczyński, Hadryan 2015: 70), które mogą spowalniać proces rozumienia tekstu. Tekst jest mniej przystępny dla odbiorcy również wtedy, gdy więcej jest w nim rzeczowników, niż czasowników, które, zdaniem językoznawców, dynamizują tekst, a co za tym idzie — ułatwiają jego odbiór (Miodek *et al.* 2010: 123).

Nie mniej ważnym elementem jest sposób organizacji treści tekstu (aspekt kognitywny) oraz jego kompozycja. Treść powinna być uporządkowana według istotności kolejnych elementów z punktu widzenia odbiorcy — na początku powinny się znaleźć najważniejsze informacje (Piekot *et al.* 2015: 111). By ułatwić czytelnikowi poruszanie się po tekście, warto podzielić go na akapity z tytułami i śródtytułami (Piekot, Zarzeczny 2016: 24). Tekst nie powinien być zbyt zwarty ani zbyt rozczłonkowany — rozczłonkowanie tekstu powinno odpowiadać jego logicznemu podziałowi (Miodek *et al.* 2010: 120). Tytuły i śródtytuły mogą przybrać formę pytań, co wzmocni łatwość wyszukiwania informacji w tekście i przybliży styl tekstu do języka mówionego (Miodek *et al.* 2010: 121). W tekstach trudniejszych warto dodać elementy streszczające (cały tekst lub poszczególne fragmenty) oraz elementy podsumowujące (Miodek *et al.* 2010: 119). Poszczególne elementy tekstu, takie jak podsumowanie, wyliczenia, przykłady, powinny być zapowiedziane w tekście odpowiednimi słowami, takimi jak *przypominamy, na przykład* itp. (Miodek *et al.* 2010: 120).

Na odbiór tekstu wpływają również zastosowane w nim elementy graficzne, takie jak rysunki, fotografie, infografiki, schematy czy wykresy (Miodek *et al.* 2010: 122). W tekście powinny być zastosowane jednolite wyróżnienia dla tego samego typu informacji. Nie powinno się jednak nadużywać pogrubień czy kursyw. Lepszym rozwiązaniem jest zastosowanie druku rozstrzelonego lub koloru czerwonego (Miodek *et al.* 2010: 122). Tekst nie powinien być napisany małym fontem — najmniejszy akceptowalny rozmiar to 11 pkt (Miodek *et al.* 2010: 122). Na jednej stronie nie powinno się znajdować zbyt wiele tekstu — przyjazne dla oka czytelnika są tak zwane światła, czyli wolne przestrzenie bez tekstu (Miodek *et al.* 2010: 122).

Tabela 1. Sposoby upraszczania tekstów według zasad prostego języka

Wyszczególnienie	Czynniki utrudniające rozumienie tekstu	Sposoby transformacji tekstu
leksyka	<ul style="list-style-type: none"> • trudne (długie) słownictwo • słownictwo specjalistyczne • słownictwo obce • słownictwo modne • słownictwo podniosłe 	<ul style="list-style-type: none"> • zastąp długie słowa ich łatwiejszymi synonimami • dodaj do tekstu słownik, w którym w prosty sposób wyjaśniasz trudne słowa • jeśli nie możesz usunąć z tekstu trudnego słowa — dodaj jego peryfrazę • stosuj przystępne metafory • dbaj o to, by styl tekstu był jasny, przystępny i klarowny • usuń z tekstu wszystkie niepotrzebne wyrazy
składnia	<ul style="list-style-type: none"> • zbyt długie zdania • zdania wielokrotnie złożone • nienaturalny szyk zdania • formy bezosobowe • strona bierna • rzeczowniki odczasownikowe • wielokrotne negacje • przewaga rzeczowników nad czasownikami 	<ul style="list-style-type: none"> • podziel zdania złożone na zdania pojedyncze • usuń ze zdań niepotrzebne wyrazy • stosuj naturalny szyk zdania (<i>podmiot + orzeczenie + dopełnienie</i>) • zamień nieosobowe formy czasownika na formy osobowe • zamień stronę bierną na stronę czynną • używaj form adresatywnych
kompozycja/ organizacja treści		<ul style="list-style-type: none"> • najważniejsze informacje umieść na początku • podziel tekst na akapity • dodaj do tekstu śródtytuły • do trudnych tekstów dodaj streszczenia akapitów • zapowiadaj ważne treści
elementy graficzne		<ul style="list-style-type: none"> • stosuj jednolite wyróżnienia dla jednego typu informacji • nie nadużywaj wyróżnień • używaj odpowiedniego kroju pisma • nie używaj zbyt małego fontu • dodaj do tekstu infografiki, fotografie, tabele itp., które zobrazują trudne treści

Źródło: opracowanie własne.

5. Upraszczenie tekstu w ujęciu glottodydaktycznym

Inne spojrzenie na czynniki utrudniające rozumienie tekstów prezentują opracowania glottodydaktyczne. Anna Seretny (2015) dzieli je na dwie grupy — czynniki zewnętrznojęzykowe i wewnątrzjęzykowe.

Do czynników zewnątrzjęzykowych Seretny zaliczyła: ograniczoną znajomość tematu tekstu (wiedza pozajęzykowa czytającego) oraz nastawienie odbiorcy (względem tematu tekstu lub autora). Czynniki wewnątrzjęzykowe, które zdaniem Seretny mogą obniżać zdolność rozumienia tekstu to: niska frekwencja używanych w tekście wyrazów i kolokacji, nieznanostwo leksyki, długość wyrazów, zdań lub całego tekstu, skomplikowana struktura zdań lub nieprzystępna struktura tekstu, nieciekawa forma tekstu, abstrakcyjność czy zbyt duża ilość informacji zawartych w tekście (Seretny 2015: 186). Seretny zauważa również, że rozumienie tekstu mogą utrudnić negacje, pasywizacja czy nominalizacja (2015: 188).

Jak widać, czynniki utrudniające rozumienie tekstów w ujęciu glottodydaktyków są niemal zupełnie zbieżne z czynnikami wyróżnionymi przez badaczy prostego języka. Glottodydaktycy dostrzegają jednak istotność czynników pozajęzykowych, których nie uwzględnia prosty język.

W procesie glottodydaktycznym bardzo ważne jest dostosowywanie tekstów do poziomu znajomości języka obcego przez cudzoziemców. Teksty autentyczne są bowiem często niedostępne dla uczących się języka, zwłaszcza na początkowych poziomach nauki.

Maria Dakowska (2001) podzieliła operacje przystosowujące tekst dla cudzoziemców na cztery kategorie: elaboracja, selekcja, kompresja oraz wyeksponowanie (2001: 137). Elaboracja polega na dodaniu do tekstu informacji, które mogą pomóc czytelnikowi w odczytaniu znaczenia czytanego tekstu. Taką informacją może być między innymi dodanie wyjaśnienia trudnego słowa. Dakowska proponuje, aby definicję nieznanego leksemu wyjaśnić w tekście, w zdaniu wtrąconym. Innym przykładem elaboracji może być przedstawienie biografii autora. Informacja ta powinna znaleźć się przed tekstem — pozwala bowiem wprowadzić ucznia w kontekst. Ułatwić rozumienie tekstu mogą również elementy graficzne, takie jak wykresy, mapy, fotografie, rysunki czy diagramy (Dakowska 2001: 138).

Procesem przeciwnym do elaboracji jest eliminacja wybranych informacji. Dakowska proponuje usunięcie z tekstu informacji, które nie są niezbędne do jego zrozumienia albo których usunięcie nie spowoduje zubożenia treści (Dakowska 2001: 138–139).

Proces kompresji polega na prezentowaniu informacji zawartych w tekście w skróconej, skondensowanej formie (Dakowska 2001: 139). Dakowska proponuje wykorzystanie kompresji językowej lub graficznej. Kompresją językową może być abstrakt lub streszczenie tekstu. Takie elementy, pojawiające się przed tekstem właściwym, wprowadzają czytelnika w tematykę tekstu i przygotowują do jego rozumienia. Kompresją graficzną mogą być tabele lub wykresy, które w schematyczny, przejrzysty sposób prezentują właściwą treść czytanego tekstu (Dakowska 2001: 139).

Ostatnim proponowanym przez Dakowską zabiegiem ułatwiającym rozumienie tekstu jest wyeksponowanie jego cech typologicznych (2001: 139). Autorka proponuje dodanie do tekstu tytułu (który może być pierwszym elementem zapowiadającym treść tekstu), śródtytułów czy łączników wyrażających relacje przyczynowo-

-skutkowe. Równie ważnym elementem wpływającym na rozumienie tekstu jest jego typografia, między innymi wielkość i grubość użytego fontu (Dakowska 2001: 139).

Trzy sposoby upraszczania tekstów dla cudzoziemców proponuje Anna Seretny (2015: 190). Autorka wymienia ilustrację, elaborację oraz glosowanie. Pierwszy sposób zmniejszania trudności tekstów polega na dodaniu do niego materiałów graficznych, takich jak: rysunki, zestawienia, grafy czy tabele. Elaboracja, podobnie jak u Dakowskiej, polega na wprowadzeniu do tekstu przykładów, parafraz czy synonimów, dzięki którym znaczenie trudnego wyrazu może zostać intuicyjnie odczytane. Ostatnim sposobem ułatwiającym rozumienie tekstu jest dodanie do niego słowniczka trudnych wyrazów (glosowanie), tłumaczącego wyrazy albo w języku docelowym albo w języku pierwszym uczących się (Seretny 2015: 190).

W NJPJO dostępne są opracowania tekstów autentycznych dla różnych poziomów znajomości języka polskiego. Wśród nich najwięcej jest opracowań na poziomie zaawansowanym, natomiast najmniej — na poziomie początkującym A1/A2. Najbardziej zróżnicowana pod względem tematyki i poziomów znajomości języka jest seria „Czytaj po Polsku” (2010–2016), opracowana przez glottodydaktyków z Uniwersytetu Śląskiego. W serii znalazły się uproszczone wersje klasyki literatury polskiej oraz polskiej literatury współczesnej, między innymi nowele Henryka Sienkiewicza, opowiadania Tadeusza Borowskiego, Sławomira Mrożka czy Olgi Tokarczuk, literatura kobieca (Katarzyna Grochola) czy literatura fantastyczna (Stanisław Lem, Andrzej Sapkowski).

Wiele opracowań wykorzystuje teksty prasowe lub artykuły internetowe, na przykład *Na łamach prasy* — poziom zaawansowany (Kubiak 2009), *Zrozumieć Polskę* — poziom zaawansowany (Czarnecka, Gaszyńska 1990; 1992 — prasa + literatura) czy *Spacery po Wrocławiu* (Dobesz 2004) — poziom B2–C2. Niektóre propozycje zaadaptowanych tekstów zawierają zarówno literaturę, jak i teksty publicystyczne. Są to: *Polubić Polskę* — poziom zaawansowany (Czarnecka, Gaszyńska 1990), *Kto czyta nie błądzi* — poziom B2, C1 (Seretny 2007), *Per aspera ad astra* (Seretny 2008). Ciekawą propozycją jest zbiór tekstów nieuproszczonych *Człowiek i jego świat w słowach i tekstach* (Kita 2007). Jest to antologia tekstów przeznaczona dla studentów zaawansowanych i dla studentów polonistyki na zagranicznych uczelniach.

Podsumowanie

Zaprezentowany przegląd badań nad trudnością tekstów pozwolił pokazać ich szerokie zastosowanie w wielu dziedzinach. Opracowania dotyczące zrozumiałości wypowiedzi oraz wzory służące do pomiaru trudności tekstów mogą znaleźć zastosowanie w badaniach tekstów używanych w komunikacji publicznej, pedagogice czy glottodydaktyce.

Zasady upraszczania tekstów opracowane przez badaczy prostego języka są podobne do założeń glottodydaktyków — obie grupy naukowców wskazują na podob-

ne czynniki utrudniające rozumienie tekstu oraz podobne rozwiązania pozwalające je wyeliminować. Pozwala to twierdzić, że narzędzia prostego języka mogą okazać się przydatne w glottodydaktyce. Wprowadzenie metod automatycznych do mierzenia trudności tekstów przeznaczonych dla obcokrajowców uczących się języka mogą pozwolić ujednoczyć ich stopień skomplikowania i odpowiednio dostosować je do zakładanego poziomu znajomości języka.

Bibliografia

- Banach M. (2011): *Tekst trudny, czyli jaki? O czynnikach wpływających na trudność tekstu*, „Polonica” 31.
- Berry K., Lee D. (1982): *Readability and the choice of textbooks*, „Journal of College Science Teaching” nr 11(3), s. 152–156, <http://www.jstor.org/stable/42966403> (dostęp: 22.11.2020).
- Chall J.S., Dale E. (1995): *Readability Revisited: The new Dale-Chall readability formula*, Cambridge.
- Cheek A. (2010): *Defining plain language*, „Clarity” nr 64.
- Czarnecka U., Gaszyńska M. (1990): *Zrozumieć Polskę. Ćwiczenia w czytaniu dla studentów zaawansowanych*, Kraków.
- Czarnecka U., Gaszyńska M. (1992): *Polubić Polskę. Ćwiczenia w czytaniu dla studentów zaawansowanych*, Kraków.
- „Czytaj po Polsku” (2010–2016).
- Dakowska M. (2001): *Psycholingwistyczne podstawy dydaktyki języków obcych*, Warszawa.
- Dobesz U. (2004): *Spacery po Wrocławiu. Teksty do ćwiczeń w czytaniu, mówieniu i pisaniu dla cudzoziemców — poziom średnio zaawansowany i zaawansowany*, Wrocław.
- DuBay W.H. (2008): *Working with Plain Language. A training Manual*, Costa Mesa.
- Flesch R. (1958): *A New Way to Better English*, Garden City, NY.
- Fry E. (1978): *Fry Readability Scale*, Lincolnwood.
- Gąsiorek K. (1990): *Czytelność podręczników szkolnych w związku z rozwojem słownictwa uczniów*, „Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego” 10.
- Gunning R. (1952): *The Technique of Clear Writing*, Toronto.
- Hadryan M. (2012): *Demokratyzacja języka urzędowego. Współczesne tendencje polityki językowej w Szwecji i w Polsce (rozprawa doktorska)*, Poznań.
- Iluk J. (2012): *Wpływ czytelności tekstów edukacyjnych na efektywność nauczania w warunkach szkolnych*, Wrocław.
- Jasnopis, czyli mierzenie zrozumiałości polskich tekstów użytkowych* (2015): red. W. Gruszczyński, M. Ogrodniczuk, Warszawa.
- Kerr M. (1949): *Use of readability formulas in selecting textbooks*, „The Elementary School Journal” 49 (7), s. 411–414, <http://www.jstor.org/stable/998903> (dostęp: 22.11.2020).
- Kita M. (2007): *Człowiek i jego świat w słowach i tekstach. Wybór tekstów języka polskiego dla cudzoziemców na poziomie zaawansowanym*, Katowice.
- Kubiak B. (2009): *Na łamach prasy. Podręcznik do nauki języka polskiego. Ćwiczenia rozwijające sprawność czytania*, Kraków.
- Lobos A. (2013): *Czytelność tekstu w wybranych podręcznikach do nauczania muzyki w szkole podstawowej*, [w:] *Odmiany polszczyzny w szkole: teoria i praktyka*, red. H. Synowiec, M. Kubarek, Katowice.
- McLaughlin G.H. (1969): *SMOG grading—a new readability formula*, „Journal of Reading” 12, nr 8.
- Miodek J. et al. (2010): *Jak pisać o Funduszach Europejskich?*, Warszawa.
- Piekot T., Zarzeczny G., Maroń E. (2015): *Upraszczenie tekstu użytkowego jako (współ)działanie. Perspektywa prostej polszczyzny*, [w:] *Działania na tekście. Przekład — redagowanie — ilustrowanie*, red. Niebrzegowska-Bartmińska S. et al., Lublin.

- Piekot T., Zarzeczny G. (2013): *Prosta polszczyzna*, „Przegląd Uniwersytecki” nr 4 (201).
- Piekot T., Zarzeczny G. (2016): *Język prosty, czyli szczery* (wywiad), „Przegląd Uniwersytecki” nr 1 (211).
- Pisarek W. (1966): *Recepty na zrozumiałość wypowiedzi*, „Zeszyty Prasoznawcze” nr 2/3 (28/29).
- Pisarek W. (1983): *Analiza zawartości prasy*, Kraków.
- Seretny A. (2006): *Wskaźnik czytelności tekstu jako pomoc w określeniu stopnia jego trudności*, „LingVaria” nr 2 (2).
- Seretny A. (2007): *Kto czyta nie błądzi. Podręcznik do nauki języka polskiego. Ćwiczenia rozwijające sprawność czytania*, Kraków.
- Seretny A. (2008): *Per aspera ad astra. Podręcznik do nauki języka polskiego. Ćwiczenia rozwijające sprawność czytania*, Kraków.
- Seretny A. (2015): *Słownictwo w dydaktyce języka. Świat słów na podstawie języka polskiego jako obcego*, Kraków.
- Sigurd B. (1975): *Struktura języka*, przeł. Z. Wawrzyniak, Warszawa.
- Sung Y. et al. (2015): *Leveling L2 texts through readability: Combining multilevel linguistic features with the CEFR*, „The Modern Language Journal” nr 99 (2), s. 371–391, <http://www.jstor.org/stable/43650032> (dostęp: 22.11.2020).
- Wells B., Bell D. (1980): *A New approach to teaching reading comprehension: Using cloze and computer-assisted instruction*, „Educational Technology” nr 20 (3), s. 49–51, <http://www.jstor.org/stable/44421499> (dostęp: 22.11.2020).
- Zamanian M., Heydari P. (2012): *Readability of texts: State of the art*, „Theory and Practice in Language Studies” 2, nr 1, https://www.researchgate.net/publication/276247622_Readability_of_Texts_State_of_the_Ar (dostęp: 22.11.2020).
- Zarębina M. (1997): *Rola szkoły w rozwoju języka (słownika) młodzieży*, [w:] „Socjolingwistyka”, cz. 1. *Polityka językowa*, red. W. Lubaś, Katowice.
- Zarzeczny G. (2016): *Dyskurs glottodydaktyczny w podręcznikach do nauczania języka polskiego jako obcego wydanych w USA i Wielkiej Brytanii po 1945 r.* (rozprawa doktorska), Wrocław.

Plain language as a tool used in the adaptation of texts for the purpose of teaching Polish as a foreign language — research overview

Summary

The aim of the article is to collect and present studies into text comprehensibility conducted so far. The author examines studies dealing with plain language, Polish language teaching and pedagogy. The article opens with an overview of the history of research into text difficulty in the world featuring various concepts of automatic measurement of text difficulty level. Next the author presents studies devoted to comprehensibility of utterances in Poland, as well as studies concerning text difficulty with regard to language teaching. This is followed by a discussion of the principles of the text simplification principle according to the Wrocław plain language model and in the teaching of Polish.

The article closes with a short overview of publications containing simplified authentic texts used in the teaching of Polish as a foreign language.

Keywords: plain language, language teaching, text adaptation, text simplification, Polish as a foreign language, teaching of Polish as a foreign language, FOG index, Flesch Reading Ease Formula, Dale-Chall Readability Formula, SMOG Readability Formula, Taylor Test, Pisarek Formula, Jasnopis, Logios.